

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ДО ACQUIS ЄС

Ірина РЕВУЦЬКА

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
та процесу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Неля БІРОВ

*студентка ОС « Магістр» юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

У сучасних умовах глобалізації та зростання транскордонної мобільності населення торгівля людьми залишається однією з найбільш небезпечних форм транснаціональної організованої злочинності, що грубо порушує основоположні права і свободи людини. Особливої актуальності ця проблема набуває для України у зв'язку з триваючими міграційними процесами, зумовленими збройною агресією, соціально-економічною нестабільністю та підвищеним рівнем вразливості населення до різних форм експлуатації.

Водночас курс України на європейську інтеграцію зумовлює необхідність приведення національного законодавства у відповідність до правових стандартів Європейського Союзу, зокрема у сфері кримінально-правової протидії торгівлі людьми. У цьому контексті особливого значення набуває імплементація положень Конвенції Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми та відповідних актів права ЄС, які встановлюють комплексний підхід до запобігання цьому злочину, притягнення винних до відповідальності та забезпечення належного захисту потерпілих.

Закон України «Про протидію торгівлі людьми»¹ визначає торгівлю людьми як вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою її експлуатації, зокрема сексуальної експлуатації, примусової праці чи інших форм експлуатації, із застосуванням обману, шахрайства, шантажу, використання уразливого стану особи або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, а також із використанням службового становища чи залежності

¹ Закон України «Про протидію торгівлі людьми» : Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19–20. Ст. 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

потерпілої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнається злочином.

Одним із ключових міжнародно-правових актів у сфері протидії торгівлі людьми є Конвенція Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми², яка встановлює комплексний підхід до боротьби з цим явищем. Незважаючи на те, що зазначена Конвенція не є актом права Європейського Союзу у вузькому розумінні, її положення становлять важливу складову європейських стандартів, що враховуються при формуванні *acquis* ЄС. Особливістю Конвенції є її комплексний підхід, який базується на моделі «ЗР»: *prevention* (запобігання), *protection* (захист), *prosecution* (переслідування)³.

Україна як держава-кандидат на вступ до Європейського Союзу взяла на себе зобов'язання щодо гармонізації національного законодавства з *acquis* ЄС, у тому числі у сфері протидії торгівлі людьми. Такі зобов'язання закріплені, зокрема, в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом⁴. Станом на сьогодні нормативно-правова база України демонструє значний прогрес у напрямі формального наближення до європейських стандартів, однак зберігаються окремі структурні та змістовні розбіжності, які ускладнюють повноцінну імплементацію актів права ЄС⁵.

Важливим елементом *acquis* ЄС у сфері протидії торгівлі людьми є Директива 2011/36/ЄС⁶, яка встановлює комплексні стандарти криміналізації цього злочину, захисту потерпілих та координації дій держав. Директива закріплює уніфіковане визначення торгівлі людьми, що охоплює вербування, перевезення, передачу або отримання осіб з метою експлуатації, включаючи сексуальну експлуатацію, примусову працю, жебрацтво та вилучення органів. При цьому згода потерпілої особи не враховується у випадках застосування примусу, обману або зловживання її уразливим станом. Крім того, Директива передбачає принцип невідповідальності жертв за правопорушення, вчинені під примусом, а також встановлює обов'язок держав забезпечити ефективні механізми ідентифікації, підтримки та захисту потерпілих.

Система правового регулювання протидії торгівлі людьми в Україні сформована як багаторівнева та включає норми кримінального, адміністративного, соціального та міжнародного права. Ключовими нормативно-правовими актами у цій сфері є Кримінальний кодекс

² Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, 2005. URL: <https://rm.coe.int/168008371d>

³ Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми : міжнародний документ від 16.05.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text

⁴ Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27.06.2014 // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

⁵ Звіт про проведення первинної оцінки імплементації актів права Європейського Союзу (*acquis* ЄС). URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_UA.pdf

⁶ Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/36/oj/eng>

України та Закон України «Про протидію торгівлі людьми», які у сукупності визначають як кримінально-правові засади відповідальності за торгівлю людьми, так і організаційно-правові механізми її запобігання та протидії⁷.

Аналіз положень статті 149 Кримінального кодексу України свідчить про загальну відповідність національного кримінального законодавства міжнародним стандартам⁸. Законодавець передбачає широкий перелік форм експлуатації, що узгоджується з підходами, закріпленими у міжнародно-правових актах. Водночас окремі аспекти правозастосування залишаються проблемними, зокрема у частині доведення ознак уразливого стану потерпілої особи та встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями винної особи та фактом експлуатації.

Окрему роль у системі протидії торгівлі людьми відіграє механізм встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Такий механізм передбачає ідентифікацію потерпілих, надання їм відповідного статусу та забезпечення доступу до комплексу соціальних, медичних і правових послуг, що відповідає міжнародним стандартам та орієнтоване на захист прав людини.

Разом з тим, аналіз чинного законодавства дозволяє виявити низку проблемних аспектів його реалізації. Зокрема, на практиці виникають труднощі з ідентифікацією потерпілих осіб, що зумовлено недостатнім рівнем підготовки відповідних суб'єктів, а також недосконалістю міжвідомчої взаємодії. Крім того, зберігаються проблеми щодо доступу постраждалих осіб до правової допомоги та ефективних механізмів відшкодування шкоди.

Окремої уваги потребує питання імплементації положень Директиви 2011/36/ЄС у національне законодавство України. Незважаючи на загальну відповідність ключових положень, повною мірою не реалізовано принципи комплексного захисту потерпілих, зокрема у частині гарантій невідповідальності жертв за правопорушення, вчинені під примусом, а також забезпечення їх довгострокової реінтеграції.

Отже, Україна демонструє послідовний рух у напрямі наближення до європейських правових стандартів у сфері протидії торгівлі людьми. Водночас завершення процесу імплементації *acquis* ЄС є не лише формальною вимогою європейської інтеграції, а необхідною умовою створення ефективної системи захисту прав людини, здатної протидіяти сучасним формам транснаціональної злочинності та забезпечити належний рівень безпеки для найбільш вразливих категорій населення.

⁷ Синявський П. Адаптація законодавства України до стандартів ЄС у сфері протидії торгівлі людьми: нормативна еволюція, виклики та перспективи // Науковий вісник. URL: <https://nam.kyiv.ua/files/publications/j5-3-57-73.pdf>

⁸ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>